

Aristofan: MIR
Preveo i priredio Mladen Škiljan,
Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 2004.

Nedavno je u biblioteci Latina et Graeca izašlo novo izdanje Aristofanova „Mira“, u prijevodu našeg vrsnog prevodioca i kazališnog redatelja Mladena Škiljana. Riječ je o kompleksnom izdanju prijevoda Aristofanova „Mira“, opremljenom iscrpnim *Uvodom* te prevodiočevim *bilješkama, dvojezičnim tekstom* (grčki je tekst uredio Dubravko Škiljan), te vrlo detaljnim *komentarom* djela koji obuhvaća *indeks imena, kazalo kako antičkih autora, tako i modernih filologa i prevodilaca* koji su se bavili Aristofanovim „Mirom“, te *dodatkom* s iscrpnim prikazom metričkih shema teksta. Dvojezično izdanje ovoga djela omogućuje nam vrlo jednostavno praćenje originalnog teksta s tekstom prijevoda, a izvrstan prijevod uz bogata objašnjenja i bilješke prevodioca približava Aristofana modernom čitatelju. Kako je riječ o prijevodu kazališnog djela, za koje je velika šteta da se nikada nije našao na našim pozornicama, prevodilac nam na kraju pruža i svoju *redakciju prijevoda za izvedbu u modernom kazalištu*.

Na samom početku svoga *Uvoda* u djelo, prevodilac nas upoznaje s činjenicom da se u filologiji govori o postojanju dvije verzije te Aristofanove poznate komedije. Pri tome nam iznosi sve filološke navode izvora koji spominju ovu hipotezu, od navoda da je iz didaskalija djela, tj. službenih popisa djela izvedenih na dramskim natjecanjima poznat podatak o Aristofanovu drugom „Miru“, za koji Eratosten, voditelj Aleksandrijske biblioteke s kraja 3. st. pr.n.e, nije znao da li se odnosi na reprizu ili na istoimeni

izgubljeni tekst, te podatka da je i Kratet iz Mala (pergamski gramatičar 2. st. pr.n.e), zasigurno poznao dva različita djela nazvana „Mir“. Pri rasvjetljavanju tog problema zasigurno nam ne može pomoći pronađeni fragmenti koje antička i bizantska predaja pripisuje „Miru“, a vjerojatno bi se morali smatrati dijelovima nekog drugog teksta „Mira“. Na kraju, prevodilac postavlja pitanje, zašto je Aristofan napisao ili redigirao dva „mira“? Je li ova druga spominjana verzija samo Aristofanova izmijenjena verzija teksta, prilagođena specifičnim zahtjevima publike, namijenjena repriznom izvođenju drame u nekom lokalnom kazalištu? Do naših dana očuvani tekst Aristofanova „Mira“ izveden je kao kazališna predstava u okviru Velikih Dionizija 421.g. u Ateni, uoči potpisivanja Nikijinog mira. Poznato je da je Aristofan tom izvedbom osvojio drugu nagradu. Nepoznato nam je jeli Aristofan nakon neosvojena prvog mjesta krenuo u doradu svoga djela, ili je pak ova nagrada pripada toj drugoj verziji. Ove nedoumice autor zaključuje mišljenjem kako je potrebno s rezervom uzimati hipotezu o neuspjehu, tj. Aristofanovoj uvjerenosti u neuspjeh prve verzije ove pacifističke komedije.

Komedija je nastala u razdoblju intenzivnih spartansko-atenskih mirovnih pregovora. Nakon atenskog poraza kod Amfipola, nakon pogibije Kleona i Braside, u Ateni je znatno ojačao utjecaj pristalica mira predvođenih Nikijom, ali su se i u Sparti osjetile mirotvorne težnje čiji je predvodnik

bio kralj Plistoanakt. Mir međutim nije bilo lako uspostaviti, ne samo zato što je bilo potrebno kompromisno rješenje, već i zato što je i dio obaju strana i dio neutralaca preferirao nastavak rata. Aristofanova je dakle komedija koncipirana i stvarana u trenucima vođenja tih dugih i teških pregovora, kad je cjelokupna javnost bila emotivno angažirana u rješavanju pitanja rata i mira. Aristofan je misleći na svoju publiku želio iskazati vlastito stajalište o tom problemu, uz već nekoliko puta izražene pacifističke ideje. Činjenica da je do potpisivanja Nikijinog mira došlo nedugo nakon praizvedbe „Mira“, dopušta da pretpostavimo da je ona u nekoj mjeri i pridonijela tom potpisivanju. Ovo je djelo, kao što nam prevodilac kaže, pacifistička komička poema upravo zato što se autor nije podvrgao službi neke određene mirotvorna politike.

U svom se uvodu, iscrpnoj i temeljitoj filološkoj analizi Aristofanovih djela, prevodilac osvrće i na Aristofanov jezik opscenih šala i sadržaja, analizirajući ga na filološkoj i prevodilačkoj razini. Upravo je prevodenje takvih dijelova teksta vrlo osjetljivo pitanje u kojemu je vidljiva istančana snaga i vrsnoća prijevoda. Autor prijevoda je svjestan da točno prenošenje Aristofanovih verbalnih opscenosti u moderni diskurs može iznevjeriti autora, jer upotreba nekih riječi u kontekstu aristofanovske komedije ima drugačije konotacije od upotrebe adekvatnog izraza u modernom komičkom govoru i modernom jeziku. Vječno je pitanje hoće li duhovitost antičkih riječi pronaći odjeka i u kojoj će mjeri pronaći odjeka u modernom svijetu, u kojem je došlo do stvaranja nekog drugog diskursa. Budući da je i sam vrsni teatarski redatelj, prevodilac je svjestan tog problema ne samo vanteatarskog shvaćanja teksta, već i života teksta u suvremenom teatru. Zasigurno, svojim je prijevodom Mladen Škiljan uspio riješiti sve ove

postojeće probleme. Uspio je izbjeći zamku, kako to sam naziva, da se uklanjanjem nekih „trivijalnih“ riječi i gesta „Mir“ pretvori u trivijalno djelo, te je očuvao sav pacifizam djela u njegovoj poetskoj moći. U tom kontekstu, prevodilac nam iznosi potrebu mogućnosti svoje procjene svih relevantnih i uvijek upitnih parametara, upotrebe opscenosti u kazališnoj komunikaciji aristofanovske Atene, te analogne parametre kazališne komunikacije vlastite sredine i suvremenosti svakog prevodioca. Škiljan je svjestan da prevodilac mora odbaciti svaki pokušaj eventualnih „pročišćavanja“ i „uljepšavanja“ aristofanskog diskursa, kako se dijalogu teksta ne bi oduzela vrijednost, ali s druge strane stvoriti tekst koji će živjeti u suvremenom dobu, odgovarati suvremenoj publici i njihovim zahtjevima. Svojim je prijevodom „Mira“ to neosporno postigao.

Nadalje, na kraju svoga opširnog uvoda u djelo prevodilac nam iznosi postojanje „Mira“ na sceni od svoje praizvedbe do današnjih dana. Imajući na umu činjenicu da na hrvatskim pozornicama „Mir“ nikada do sada nije bio izveden ni u kojem obliku, prevodilac izražava svoju želju, kojoj se i mi pridružujemo iz sveg srca, da se upravo ovo izdanje shvati i kao izazov upućen kazalištu. U tom smislu, na samom je kraju ovog izdanja „Mira“ uvrstio i svoju redakciju prijevoda za izvedbu u modernom kazalištu, minimalnim „izmjenama“, tj. objašnjenjima svih onih Aristofanovih aluzija koje suvremeni gledalac ne bi razumio i predlažući minimalno kraćenje za izvedbu.

Drugi dio ovog novog dopunjenog izdanja već postojećeg prijevoda Aristofanovog „Mira“ (unutar Aristofanovih *Izabranih komedija*, također u prijevodu Mladena Škiljana, a u sklopu biblioteke Vrhovi svjetske književnosti, u izdanju Školske knjige, 2000

g.), obuhvaća sam tekst Aristofanovog „Mira“. Prema već dosad ustaljenom vrlo korisnom principu svih izdanja knjiga biblioteke Latina et Graeca, tekst prijevoda se iznosi paralelno s originalnim tekstom, pri čemu ga je izuzetno lako pratiti i uživati ne samo u Aristofanovu djelu, nego i u sjajnom prevodiočevu tekstu, koji elegantno čitav bogati i nimalo jednostavan Aristofanov diskurs prenosi modernoj publici, zadovoljavajući pri tome ne samo istančane potrebe poznavalaca antičkoga djela, nego i šire publike. Tekst grčkog originala „Mira“, kao što navodi sam prevodilac, pripremljen je prema Coulonovoj redakciji, *Aristophane*, Tome II: *Les Guepes. La Paix*, traduit par Hilaire Van Daele, Les Belles Lettres, Paris, 1925, 1980, uz odstupanja istaknuta u *Fontes lectionum* i *Komentararu*. Prevodilac je u kosim zagradama navodio imenovanje konvencionalnih sastavnica komedije, opis dekora, brojeva prizora, popisa figura iz pojedinih prizora i didaskalije, a one sačinjavaju prevodiočev dodatak prisutan u modernom načinu objavljivanja dramskih dijela. U prijevodu se držao zakonitosti metra originala, pri tome uopće ne narušavajući lakoću izražaja suvremenog hrvatskog jezika. Jezik je živ, lako ga je pratiti, te je tako potpuno prilagođen ne samo čitateljevoj svijesti, već i životu na suvremenoj sceni. Još nam je jednom Mladen Škiljan pokazao vrsnoću prijevoda u istančanoj preciznosti i bogatstvu izbora riječi koje jednako žive u antičkom tekstu i danas. Još smo jednom svjedoci kvalitete prevodilačkog pera vrsnog filologa i stručnjaka suvremena teatra.

Nakon prijevoda djela slijede iscrpni *Fontes lectionum*, te *Indeks imena*.

Komentar djela sastoji se od *Referencija uz indeks imena*, u kojima su vrlo iscrpno, no opet koncizno objašnjena sva imena koja susrećemo u djelu, a koja omogućuju svim

čitateljima – i onim upućenim u antički svijet, i onim manje upućenima – da u potpunosti razumiju djelo i bez poteškoća se prepuste uživanju u Aristofanovu svijetu. Drugi dio *Komentarara* sačinjavaju *Napomene prevodioca* u kojima objašnjava strukturu samog djela i filološki pruža objašnjenja pojedinosti teksta kojima prevodilac ponovno pristupa kao filolog – vrstan poznavalac Aristofana i teatarskog svijeta. Upravo se takvim bogatim i iscrpnim komentarima odlikuju sva kvalitetna izdanja antičkih dijela.

Na samom kraju, nakon *Kazala autora spomenutih u komentararu*, kao što smo ranije spomenuli, prevodilac nam nudi svoj prijedlog *redakcije prijevoda za moderno kazalište*. Doista je šteta da su antička djela, pa tako i Aristofanove komedije tako rijetka na našim pozornicama. Aristofanov svijet prenesen u suvremeni ambijent ovakvim prijevodom, doista bi bio lako razumljiv i prihvatljiv modernoj publici. Ovakvi su prijevodi dokaz tvrdnji o aktualnosti i neprekinutu životu antike danas. Na samom kraju, pridružujemo se prevodiočevom pozivu da se Aristofanovih djela, a pogotovo nikad do sad prikazani „Mir“ uvedu kao ako ne u stalan, a onda barem u češći repertoar naših kazališta.

Pred nama je još jedan sjajan prijevod i filološka obrada Aristofana. Unaprijed se veselimo svim budućim izdanjima antičkih djela u ovoj biblioteci.